

AK PARTİ'NİN ORTADOĞU POLİTİKASI

“

Arap İsyanları sonucu bölgede artan güvenlik riskleri AK Parti yönetiminin iş birliği eksenli Ortadoğu siyasetini zorlarken aynı dönemde küresel düzlemde Batı ile Çin ve Rusya arasında artan güç mücadelesi Türkiye'nin daha bağımsız bölge politikası için fırsatlar oluşturmuştur.

”

PROF. DR. KEMAL İNAT

Akademisyen SAKARYA ÜNİ.

Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AK Parti) Ortadoğu politikasının şekillenmesinde Türkiye'nin çıkarları çerçevesinde gözetilen bir ilkeler hiyerarşisinden bahsetmek mümkündür. Bu hiyerarşiye göre güvenlik ve terörle mücadele, AK Parti iktidarının Ortadoğu'ya yönelik politikası açısından en önemli para-

metre olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'nin ekonomik kalkınmasına ve bu çerçevede belirlediği uzun dönemli hedeflere ulaşmasına hizmet etmesi beklenen ekonomik ve siyasi iş birliği de temel parametreler arasında önemli bir yere sahiptir. Yine Ortadoğu bölgesinde demokrasi ve insan haklarının geliştirilmesi de AK Parti yönetiminin bu bölgeye yönelik politikasını şekillendirirken hesaba kattığı faktörler arasında yer alır.

AK PARTİ'NİN ORTADOĞU POLİTİKALARINI ZORLAŞTIRAN HUSUSLAR

AK Parti'nin Ortadoğu politikasının şekillenmesinde bölgesel ve küresel siyasal sistemin etkisi de büyük olmuştur. Arap İsyanları sonucu bölgede artan güvenlik riskleri AK Parti yönetiminin iş birliği eksensiz Ortadoğu siyasetini zorlarken aynı dönemde küresel düzlemde Batı ile Çin ve Rusya arasında artan güç mücadelesi Türkiye'nin daha bağımsız bölge politikası için fırsat oluşturmuştur. Çin'e daha fazla odaklanmak zorunda olan Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) izlediği *yeni-den mevzilenme* (retrenchment) stratejisiyle Ortadoğu'daki doğru-

dan angajmanlarını azaltması, Türkiye'nin bölgede daha fazla sorumluluk üstlenmesi sonucunu doğursa da AK Parti hükümetlerinin bu sorumluluğu üstlenirken Batı ekseninden çıkıp kendi halkının çıkarları doğrultusunda hareket etmesi başta Washington olmak üzere Batı başkentlerini rahatsız etmiştir. Söz konusu rahatsızlığın sonucu olarak bu ülkelerin Türkiye'ye karşı şiddeti gittikçe artan baskı politikaları AK Parti yönetiminin Ortadoğu siyasetini en çok zorlayan hususların başında gelmektedir. Özellikle ABD'nin Suriye siyasetini, terör örgütü PKK'nın bu ülkedeki uzantısı YPG/PYD ile iş birliği merkezli oluşturması Ankara'yı çok rahatsız etmektedir. Bu çerçevede yaşanan

gerginliklerle Türk-Amerikan ilişkileri tarihinin en kötü dönemlerinden birini yaşamıştır.

AK Parti iktidarının Ortadoğu politikasını zorlaştıran bir başka küresel aktör de Rusya olmuştur. Vladimir Putin'in nüfuz siyaseti çerçevesinde Ortadoğu ve Doğu Akdeniz'de etkisini artırmak isteyen Rusya'nın Suriye'de izlediği politika Türkiye ile bu ülkeyi tehlikeli bir şekilde karşı karşıya getirmiştir. PKK/YPG terör örgütüyle mücadele konusunda Ankara ile dayanışma içerisinde olmasa da bu konuda Türkiye'nin hassasiyetlerini ABD'ye göre daha fazla dikkate alan politika izleyen Rusya, Ankara'nın hassas olduğu bir başka Suriye kaynaklı sorun olan mül-

teciler meselesinde Türkiye'yi çok zorlayan tavır içerisinde olmuştur. Baas yönetiminin sivilleri hedef alan saldırılarına kendisi de kitlesel hava saldırılarıyla destek veren Rusya, Türkiye'ye yönelen sığınmacı akınının temel nedenlerinden biri olurken özellikle İdlib'de bu politika Türkiye ile Rusya arasında gerginliği zirveye taşımıştır.

Rusya ve ABD'nin Ukrayna üzerinden kendi aralarındaki rekabeti artırmaları ve genel olarak küresel güç mücadelesinin tırmanması, Suriye'de belirli bir çizgiyi aşmaları engellemiş ve bu da Türkiye'nin gerek terörle mücadele gerekse mülteci meselelerinde istediği adımları atmasını kolaylaştırmıştır. Fırat Kalkanı Harekâtı ile başlayıp Barış Pınarı Harekâtı'na uzanan askerî müdahalelerle terör örgütlerinin sınır bölgelerinden uzaklaştırılmasını hedefleyen AK Parti hükûmeti, İdlib'deki askerî varlığını artırmak suretiyle de Türkiye'nin yeni mülteci dalgasıyla karşı karşıya gelmesini engellemiştir. Bunu yaparken AK Parti yönetiminin elini kuvvetlendiren en önemli faktör ise Türkiye'nin 2000'li yıllardan beri önce ekonomik sonra da askerî alanda ciddi oranda artan kapasitesi olmuştur. Özellikle 2000'li yıllarda artan ekonomik imkânlarla Türkiye savunma sanayinde dışa bağımlılığı büyük oranda azaltmış ve artık kendi silahlı insansız hava araçları ve savaş helikopterleriyle operasyon yapabilir konuma gelmiştir. Bunların yanında 15 Temmuz darbe girişiminin başarısız olması sonucu ordudaki illegal yapıların temizlenmesiyle birlikte Türkiye güvenlik politikalarında daha hızlı karar veren ve uygulayan bir ülke hâline gelmiştir.

“
AK Parti yönetiminin yapmaya çalıştığı, Batı'ya sırtını dönmeyen, uzun zamandır ihmal edilen Ortadoğu ülkeleriyle ekonomik ilişkilerini olması gereken yere taşımak olmuştur.

İŞ BİRLİĞİ, İNSAN HAKLARI VE GÜVENLİK

Bu dış ve iç faktörlerden etkilenen AK Parti'nin Ortadoğu politikasında dönemin şartlarına göre iş birliği, insani boyut ve güvenliğin öne çıkması söz konusu olmuştur. AK Parti'nin ilk iktidara geldiği dönemde yaşanan ekonomik sorunlar dikkate alınarak dış politika ekonomik büyüme odaklı şekillenmiştir. Bu çerçevede 2002-2005 arasında Avrupa Birliği'ne (AB) üyelik yolunda önemli adımlar atılırken söz konusu iş birliği eksenli

politikanın Ortadoğu'ya yansımaları da olmuştur. İran, Irak ve Suriye gibi komşuların yanında Mısır ve Körfez ülkeleriyle de ilişkilerin geliştirilmesi yönünde politika izlenmiştir. Özellikle Ortadoğulu sınır komşularıyla ilişkilerin geliştirilmesinin yüksek düzeyli iş birliği konseyleri, vizelerin kaldırılması ve teröre karşı iş birliği gibi ileri boyutlara taşınması geleneksel Batılı “müttefiklerinde” Türkiye'nin “ekseninin kaydığı”, Batı'ya sırtını döndüğü ve dış politikasının “Ortadoğulaştığı” yönünde eleştirilere maruz kalmasına yol açmıştır. Oysaki AK Parti yönetiminin yapmaya çalıştığı, Batı'ya sırtını dönmeyen, uzun zamandır ihmal edilen Ortadoğu ülkeleriyle ekonomik ilişkilerini olması gereken yere taşımak olmuştur. Bütün bu adımların sonunda, Ortadoğu ülkelerinin Türkiye'nin toplam dış ticaretinde 2000 yılında yüzde 7,2 olan payı 2011 yılında yüzde 12,8'e yükse-

lirken AB'nin payının 2011 yılında hâlen yüzde 41 civarında olması AK Parti hükümetinin Batı'ya sırtını dönmediğinin açık göstergesiye de bu yöndeki eleştiriler devam etmiştir. ABD'nin 2010 yılında nükleer çalışmaları nedeniyle İran'a karşı öncülük ettiği Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) yaptırım kararına Türkiye'nin Brezilya ile birlikte ret oyu kullanması Washington ve diğer Avrupa başkentlerinde AK Parti yönetimine karşı rahatsızlığı artırmıştır. İran'ın istikrarsızlığa sürüklenmesinin bütün bölgeyi istikrarsızlığa sürüklemesinden ve bunun Türkiye'ye de zarar vermesinden endişe eden AK Parti hükümeti, Brezilya ile birlikte sorunun barışçı yollarla çözülmesi için öncülük etmiş ve bu çabaların karşılık bulmaması nedeniyle söz konusu ağır yaptırım kararına karşı çıkmıştır.

Türkiye'nin ekonomik ve askerî kapasitesini artırmasından aldığı özgüvenle hareket eden AK Parti hükümetleri, Suriye'de olduğu gibi Libya ve Irak'ta da ülkesinin güvenlik ve ekonomik çıkarlarını korumak için askerî müdahale ve angajmanlardan kaçınmamıştır.

İran sorunu konusunda ABD'nin çizdiği yoldan gitmek yerine kendi ülkesinin çıkarları doğrultusunda hareket etmeyi tercih eden AK Parti hükümeti, İsrail'in Filistinli sivilleri hedef alan saldırıları konusunda da Washington'un çizgisini takip etmeyi reddederek sal-

dırgan İsrail'e karşı çıkmıştır. 2009 Davos Krizi ve 2010 Mavi Marmara saldırısı ile yaşanan krizlerle Türkiye-İsrail ilişkileri bozulurken başta ABD olmak üzere Batılı ülkelerdeki İsrail lobileri bu ülkelerin AK Parti yönetimine baskı yapması için harekete geçmiştir. Aynı dönemde Arap isyanları dalgasının başlamasıyla bölgede artan istikrarsızlığın Türkiye için de büyük güvenlik riskleri doğurması AK Parti yönetiminin Ortadoğu'ya yönelik politikalarında güvenlik boyutunun belirgin şekilde öne çıkması sonucunu doğurmuştur. Özellikle Suriye'de önce Beşar Esad yönetiminin muhalefetten gelen reform taleplerine olumlu cevap vermesi telkininde bulunan, Şam yönetiminin şiddete yönelmesi üzerine ılımlı Muhaliflerin özgürlük ve demokrasi taleplerine destek veren AK Parti hükümeti ülkede yaşanan kaos ortamında güçlenen DEAŞ ve YPG gibi terör örgütlerinin Türkiye'nin güvenliğini de tehdit etmeye başlamasıyla Suriye'ye yönelik askerî müdahalelerde bulunmuştur. DEAŞ tehlikesini büyük ölçüde bertaraf eden Türkiye, ABD'nin açık ve Rusya'nın kısmi desteğine rağmen YPG'ye karşı da ciddi başarılar elde etmiş ve bu örgütün ülkesi sınırlarından tamamen uzaklaştırılması konusunda mücadeleyi sürdürmektedir.

Türkiye'nin ekonomik ve askerî kapasitesini artırmasından aldığı özgüvenle hareket eden AK Parti hükümetleri, Suriye'de olduğu gibi Libya ve Irak'ta da ülkesinin güvenlik ve ekonomik çıkarlarını korumak için askerî müdahale ve angajmanlardan kaçınmamıştır. Irak'ta terör örgütü PKK'ya karşı

sınır ötesi operasyonları sürdüren Türkiye, Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'nin (IKBY) 2017 yılında gerçekleştirdiği hukuksuz bağımsızlık referandumuna da bu adımın Irak'ı ve bütün bölgeyi istikrarsızlaştıracağı gerekçesiyle kararlı bir şekilde karşı çıkmıştır. Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki haklarına karşı ittifak oluşturan ülkelerin Libya'daki uluslararası hukuka aykırı faaliyetlerine de karşı çıkan Türkiye, 2019 yılında bu ülkedeki Ulusal Mutabakat Hükümeti (UMH) ile imzaladığı protokollerle hem deniz yetki alanlarının sınırlarını ilan etmiş hem de meşru Libya hükümetine destek vereceğini göstermiştir.

Ortadoğu'ya yönelik politikalarında AK Parti hükümetlerinin ekonomik iş birliğinin yanında en fazla önem verdikleri husus, başta iç işlerine karışmamak ve insan haklarına saygı ilkeleri olmak üzere uluslararası hukukun korunması olmuştur. Katar'a karşı 2017 yılında Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) öncülüğünde başlayan hukuksuz ablukaya karşı Doha yönetimine destek veren AK Parti hükümeti, Mısır'da demokratik yollarla seçilmiş Muhammed Mursi hükümetine karşı 2013 yılında gerçekleştirilen darbeye karşı çıkanların da başında gelmiştir. İsrail'in Filistinli sivilleri hedef alan saldırılarını en sert şekilde eleştiren AK Parti hükümeti, Suriyeli sığınmacılara da kapılarını açarak insani bir dış politikayı öncelediğini göstermiştir. Sonuç olarak iç ve dış faktörlerin şekillendirdiği AK Parti hükümetlerinin Ortadoğu yaklaşımında iş birliği, güvenlik ve insan hakları meselelerin ön planda olmuştur. ■